

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ
„СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
Том 107, 2024

ДИКТАТУРАТА НА СУЛА –
МЕХАНИЗМИ ЗА УСТАНОВЯВАНЕ НА ВЛАСТ
И РЕАЛИЗИРАНЕ НА РЕФОРМИ

АЛЕКСАНДЪР МОСКОВ

🏛 Исторически факултет, Софийски университет „Св. Климент Охридски“

📍 Бул. „Цар Освободител“ № 15, 1504 София, България

🌐 <https://orcid.org/0009-0006-3985-8890>

✉ amoskov@uni-sofia.bg

🔗 <https://doi.org/10.60053/GSU.IF.1.107.165-201>

📅 Получено 2024-06-21; рецензирано 2024-06-27; прието 2024-08-10; публикувано онлайн 2024-11-14

👤 Авторът(ите), 2024 г. Публикувано от Университетско издателство „Св. Климент Охридски“ от името на Историческия факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Статията се предоставя под отворен достъп и се разпространява съгласно условията на лиценза [Creative Commons Attribution \(CC BY 4.0, https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/\)](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/), позволяващ неограничено повторно използване, разпространение и възпроизвеждане, при условие че оригиналната статия е цитирана по подходящ начин.

Резюме. Реформите и широката законодателна дейност на Луций Корнелий Сула в края на 80-те години пр. Хр. са насочени към установяване на нов републикански ред чрез промяна на баланса на силите и възстановяване на водещата роля на аристокрацията и Сената. За да се разбере политическата стратегия на Сула, е необходимо да се илюстрират механизмите, които Сула използва не само за налагане на властта си, но и за нейното легитимиране, като се акцентира върху основните ѝ характеристики и публичен образ. Анализът на тези механизми дава аргументи в полза на идеята, че Сула използва традиционни средства по качествено нов начин, за да установи властта си и да осигури нейната стабилност. Това се оказва абсолютната предпоставка за

осъществяване, развиване и допълване на нереализираните реформи от първото му консулство през 88 г. пр. Хр. Осъзнато или не, моделът на Сула установява редица прецеденти, които оставят трайна следа за поколения римски държавници и задават шаблони за това как конкретни структури и средства могат да бъдат насочвани да обслужват определени политически цели. Републиката на Сула разчита постепенно да се разграничи от насилствения начин, по който е установена, и търси стабилна правна основа с цел да осигури продължителното си съществуване. Самият Сула ясно разбира необходимостта от недвусмислено легитимиране на своето идване на власт, а оттам и на всички реформи и нововъведения в държавното управление.

Ключови думи: диктатор, законодателство, реформи, Сула, проскрипции, Lex Valeria.

* * *

На 1 ноември 82 г. пр. Хр. пред Колинската порта на Рим марианците са разгромени и това слага край на гражданската война. След тази битка гарнизонът на Пренесте се предава, а консултът Гай Марий-младши се самоубива. Колегата му Гней Папирий Карбон е заловен и убит.

Луций Корнелий Сула поема властта в Рим и предприема обширни реформи, които целят изцяло да променят уредбата на Римската република.

Реформите и активната законодателна дейност на Сула в края на второто десетилетие на I в. пр. Хр. имат за цел да установят нов републикански ред чрез промяна в баланса на силите и възстановяване водещата роля на нобилитета и Сената¹. Стремещът на Сула да изгради основите на една нова система, макар и основана на традиционни форми и принципи, е засвидетелстван от безпрецедентната законодателна дейност през 81 г. пр. Хр., когато са приети не по-малко от 18 закона². Неговият подход да възстанови авторитета и властта на Сената може да се разглежда като опит за реставрация на републиката от времето преди реформите на Тиберий и Гай Гракх³. Част от съвременните

¹ OMAN, Charles. *Seven Roman Statesmen of the Later Republic. The Gracchi, Sulla, Crassus, Cato, Pompey, Caesar ... With portraits and illustrations*. London, 1902; GRUEN, Erich. *Roman Politics and the Criminal Courts, 149–78 B.C.* Cambridge, MA etc.: Harvard University Press, 1968, p. 251ff. Available from: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674284210>; VON UNGERN-STERNBERG, Jurgen. The Crisis of the Republic. In: *The Cambridge Companion to the Roman Republic*. Harriet FLOWER (ed.). Cambridge, 2004, pp. 89–110. Available from: <https://doi.org/10.1017/CCOL0521807948.005>.

² WILLIAMSON, Callie. *The Laws of the Roman People*. S. l., 2010, pp. 360–361, tab. 8.2. ISBN 978-0-472-02542-8.

³ WILSON, Mark. B. *Dictator: The evolution of the Roman dictatorship*. Michigan, 2021, p. 293. ISBN 978-0-4721-2920-1; FLOWER, Harriet, I. *Roman Republics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 2010. Online. ISBN 978-0-6911-4043-8. Available from: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7t3pn>. [viewed 2024-06-03].

изследователи определят промените като революционни⁴, а други ги дискутират като непоследователен сбор от реформистки мерки, насочени не към установяването на нов управленски ред, а единствено към непосредственото решаване на конкретни социални и обществени проблеми и конфликти⁵, поради което тези промени остават нетрайни. Реформите на Сула се възприемат и като опит да се премахнат причините за десетилетните вътрешнополитически раздори, а новата уредба да осигури издигането на силен и обединен Рим⁶.

Без да се фокусират върху самите реформи, следващите редове имат за цел да илюстрират механизмите, които Сула използва не само за да наложи, но и за да легитимира своята власт, с фокус върху нейните същностни характеристики и външен облик. Техният анализ предоставя аргументи в полза на тезата, че Сула експлоатира традиционни средства по качествено нов начин с цел да установи своята власт. Това се оказва абсолютната предпоставка за осъществяване, развиване и допълване на нереализираните реформи от първото му консулство през 88 г. пр. Хр. Осъзнато или не, моделът на Сула установява редица прецеденти, които оставят трайна следа за поколения римски държавници и задават шаблони за това как конкретни структури и средства могат да бъдат насочвани да обслужват определени политически цели.

Управлението и реформите на Сула обичайно остават извън фокуса на наратива за неговото време. Детайлни исторически изследвания за турбулентните първи десетилетия на I в. пр. Хр. не липсват, но дискутираната проблематика се засяга в ограничен брой тясно специализирани публикации. В контекста на общия исторически разказ времето на Сула остава белязано от насилие, жестокост, страх и проскрипции, а самият Сула често е заклеймяван единствено като кръвожаден тиран. Действително Сула не проявява каквато и да било снизходителност към политическите си противници, а предприетите срещу тях репресии, особено след втория му поход срещу Рим, далеч нахвърлят разправата с опозицията в управлението. Излязло извън контрол, насилието и жестокостите се превръщат в ежедневие и противопоставят хора от всички

⁴ BADIAN, Ernst. *Lucius Sulla; the deadly reformer*. Sydney, 1970, p. 26. ISBN 0424060906; HANTOS, Teodora. *Res publica constituta. Die Verfassung des Dictators Sulla*. Stuttgart, 1988, p. 17f. ISBN 978-3-5150-4617-6.

⁵ STEEL, Catherine. Rethinking Sulla: The case of the roman Senate. *The Classical Quarterly*, 2014, 64, no. 2, pp. 657–668. Online. Sourced from: <https://www.jstor.org/stable/43905604>. Available from: <https://doi.org/10.1017/S0009838814000421>. [viewed 2024-06-03].

⁶ KEAVENEY, Arthur. *Sulla, the last republican*. London, 2005. Available from: <https://doi.org/10.4324/9780203022511>.

обществени слоеве. Това петно върху управлението на Сула е напълно заслужено, но то не е единствената характеристика на неговата дейност⁷.

Установената със свирепо насилие република на Сула търси устойчива законова основа, за да осигури по-нататъшното си съществуване и Сула ясно разбира необходимостта по недвусмислен начин да легитимира идването си на власт, а оттам и всички нововъведения в държавното управление.

Затруднение при изследването на темата представлява недостатъчната информация, която се открива в античните сведения за периода между 82 и 78 г. пр. Хр.⁸. Основните антични автори, които засягат периода, се интересуват от други аспекти на времето на Гай Марий и Сула. Фокусът на Апиан е върху военните действия по време на Съюзническата и последвалата гражданска война. От Плутарх на практика няма подробен текст за годините на Сула като диктатор. Неговият животопис се занимава предимно с образа и характера на Сула в събитията от Първата Митридатова война (89 – 85 г. пр. Хр.)⁹. Обяснението за отсъствието на подробни текстове за реформите на Сула у Плутарх не може да се търси в липсата на извори. Древногръцкият историк е имал достъп до разнообразни източници, включително и до мемоарите на самия Сула, които цитира многократно. По-скоро център на животописа на Плутарх е вътрешното противоречие на един умел военачалник, който обаче притежава множество личностни недостатъци и се отнася жестоко към политическите си противници, независимо че са римски граждани. Законодателството и реформите на Сула не са били нужни на античния автор, за да развие концепцията си и подходът му е продиктуван от структурата на животописа и паралела на Сула с Лизандър¹⁰. Интересът на Тит Ливий също не е насочен към политическите реформи на Сула, макар някои от тях да са само бегло споменати. Така е и в запазените книги от Салустий (*Liv. Per. 89; Sal. Hist. 1.55.21*). У останалите автори като Орозий, Евтропий и Флор се съдържат откъслечни кратки сведения. Като основен източник за периода Е. Бадян извежда Луций Корнелий Сизена, чийто текстове почти не са оцелели¹¹. От мемоарите, които Сула пише след оттеглянето си от власт, са останали само фрагменти и от тях не може да се извлекат сведения за дейността на Сула като

⁷ SANTANGELO, Federico. *Sulla, the Elites and the Empire*. Leiden, 2007, p. 193. Available from: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004163867.i-300>.

⁸ BADIAN, Ernst. *Op. cit.*; HANTOS, Teodora. *Op. cit.*

⁹ STADTER, Philip. Plutarch's Omission of Sulla's Legislative Reforms. In: *Ploutarchos*, n.s., vol. 16, 2019, Available from: https://doi.org/10.14195/0258-655X_16_6, с детайлна дискусия за съществуващата лакуна в антични извори за реформите на Сула от 82–79 г. пр. Хр.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 73–74.

¹¹ BADIAN, Ernst. Waiting for Sulla. *The Journal of Roman Studies*, 1962, 52, pp. 47–61. Available from: <https://doi.org/10.2307/297876>.

диктатор в Рим. Извън това, тяхната достоверност трябва да се разглежда с ясното съзнание, че представените сведения са интерпретации за събитията на самия Сула и вероятно целият представянето му в най-благоприятна светлина¹².

1. ПОЛИТИЧЕСКА ПРОГРАМА И УСТАНОВЯВАНЕ НА ВЛАСТ

Политическата програма на Сула е насочена към възстановяване влиянието на олигархията в управлението чрез преустройство на държавните институции, ревизия на техните правомощия и централизиране на държавната власт в ръцете на Сената (*Liv. Per. 89*). Х. Флауър поддържа тезата, че Сула има готови идеи за предстоящото преустройство на републиката, макар да не разполагаме с ясни и изчерпателни антични извори¹³. За разлика от Луций Корнелий Цина, Сула идва на власт с конкретна визия за устройството на държавата.

Като изключим правомощията, които остават концентрирани в ръцете на диктатора за определен период от време, конкретните реформи и мерки могат да бъдат синтезирани така:

- съставът на Сената е увеличен от 300 на 600 души, като новите членове са предимно от конническото съсловие;
- съдебните заседатели в съдилищата се излъчват единствено от този състав на Сената;
- изградена е система от постоянни съдилища, на които са подсъдни различни граждански, наказателни и административни въпроси;
- съществуващите съдебни процедури са систематизирани;
- премахната е функцията на цензорите да извършват ценз, чрез който да се попълва съставът на Сената. Вместо това отслужилите квестори влизат в Сената автоматично;
- броят на преторите е увеличен на осем, а броят на квесторите – на двадесет;
- установена е ясна система и последователност на *cursus honorum*, като са поставени някои нови изисквания, условия и ограничения;

¹² NOBLE, Fiona. Sulla and the Gods: Religion, politics and propaganda in the Autobiography of Lucius Cornelius Sulla. Newcastle: Newcastle University, 2014. Online. Available from: <https://theses.ncl.ac.uk/jspui/handle/10443/2545>. [viewed 2024-05-20] с подробно изследване върху фрагментите от Мемоарите на Сула.

¹³ FLOWER, Harriet, I. *Op. cit.*, p. 120.

- народният трибун е лишен от законодателна инициатива, а заемането на поста е абсолютна пречка за последващо упражняване на други държавни длъжности. Правото на вето остава, но е ограничено;

- гласуването на закони е предпоставено от одобрението им от Сената;

- назначенията в провинциите също са предоставени в правомощията на Сената;

- управителите на провинциите са ограничени в определени дейности, чието осъществяване изисква одобрението на Сената или комициите – напускането на провинцията, извеждането на войска от провинцията, воденото на активни военни действия и др. При смяна на управителя, старият следва да напусне провинцията в срок до тридесет дни;

- гражданските права на италиейските съюзници не са засегнати, но те са разпределени само в четири триби;

- отменени са привилегиите, свързани с фиксираните цени и раздаване на зърно;

- отнето е правомощието на комициите, съгласно приетия през 104 г. пр. Хр. *Lex Domitia*, да избират жреци. Броят на жреците е увеличен на 15;

- нормативно са ограничени допустимите разходи за луксозни стоки, игри и пиршества. Забранен е хазартът;

- ветераните на Сула получават земи из цяла Италия;

- освободени са десет хиляди роби, които приемат името Корнелий и осигуряват влияние в комициите.

За осъществяване на тази програма и гарантиране на нейната стабилност Сула има нужда от механизми, чрез които да си осигури достатъчно политическо влияние, което от своя страна да му позволи да установи своето управление. Следователно, още преди да започне работа по реализацията на политическата си програма и същински реформи, пред Сула стоят два ключови въпроса:

Върху каква основа да изгради надмощие над политическите си противници и как да установи легитимна власт, чрез която да наложи идеите си за преустройство на държавния ред?

Основният проблем пред Сула след 87 г. пр. Хр. е липсата на влиятелни съмишленици в Сената и сред нобилитета. Част от сенаторите, прогонени от режима на Луций Корнелий Цина, се присъединяват към Сула на Изток, където той води войната с понтийския цар Митридат VI Евпатор. Те обаче нямат

достатъчно политическо влияние. Осъзнавайки необходимостта от силна политическа подкрепа, Сула успява да консолидира около себе си войската в годините преди гражданската война.

Пряката намеса на армията в обществения живот представлява страничен ефект (или дефект) от военните реформи на Гай Марий през последното десетилетие на II в. пр. Хр. Възползвайки се от тази възможност, според Е. Бадян, Сула проектира кръг на поддръжници, в който водеща е ролята на неговите офицери¹⁴. Престижът на военачалника и лоялността към него се превръщат в обединяващия елемент. Поредицата от успешни военни кампании в Северна Африка, на Италийския полуостров и в Гърция, значително издигат авторитета на Сула.

При връщането си на Апенинския полуостров през 83 г. пр. Хр. Сула разполага със собствена войска от ветерани, които превръща в политически ресурс. Именно Сула пръв осъзнава потенциала на армията, лоялна единствено към своя военачалник, за реализиране на конкретни политически цели. Не е случайно, че важна част от неговата програма *legibus faciendis et rei publicae constituendae* е раздаването на земя на ветераните и разпределението им в колонии (*Plut. Sull. 30–1; App. BC. 1.11. 95–6, 100, 103*). В същото време, според Е. Бадян, Луций Корнелий Сула разбира опасния прецедент, който създава моделът на клиентската армия¹⁵. По дефиниция подобна войска е водена от лични интереси и лоялност към конкретна личност. Следователно примерът на Сула и неговата брутална намеса в политическия живот може да се повтори от други амбициозни военачалници, което поставя в риск стабилността на държавния ред.

Докато е консул през 88 г. пр. Хр., политиката на Сула по отношение на гражданските права на италиийските общности е изцяло консервативна. Това ги превръща в естествени съюзници на режима на Цина. Ясно е, че решаването на този проблем изисква промени в подхода към италиийците и Сула обявява, че ще съблюдава всички права, признати на техните общини от Цина.

Според А. Кевъни този ход поставя италиийците в ситуация, която ги демотивира активно да се противопоставят на Сула¹⁶. Правата и равномерното разпределение по триби, обещани от Цина, все още не са официално признати, а Сула изглежда като вероятен победител в гражданската война. Подобно е заключението и на К. Уилиямсон, въпреки че в нейното изследване е развита

¹⁴ BADIAN, Ernst. *Waiting for Sulla*, p. 55.

¹⁵ BADIAN, Ernst. *Lucius Sulla...*, p. 23.

¹⁶ KEAVENEY, Arthur. *Op. cit.*, p. 102.

теза, че Сула на практика обезсилва ефекта от равномерното разпределение по триби, като въвежда съществени промени в процедурата по гласуване¹⁷.

Към края на 82 г. пр. Хр. Луций Корнелий Сула командва превъзхождаща и лоялна войска, която може да бъде гарант за първите стъпки на новия държавен ред. Висшият команден състав на тази войска формира ядрото на привържениците на Сула. Потенциалната съпротива на италийците е неутрализирана. След битката при Колинската порта (1 ноември 82 г. пр. Хр.) за Сула вече е важно не само да отстрани водещите фигури сред политическите си противници, но и да предотврати всеки евентуален опит за противодействие на предстоящите промени.

В жестокото преследване на привърженици на сваления режим, хиляди са избити в кланетата в Антемне, Пренесте и Вила *Публика*¹⁸. Страбон (*Strabo* 5.4.11.) описва клането във Вила *Публика*, а действията на Сула са представени като продължение на битката при Колинската порта, насочени изцяло срещу самнитите, разглеждани като външни врагове на Рим. Тази саморазправа е хаотична в първите дни след 2 ноември 82 г. пр. Хр. Както отбелязва А. Кевъни, няма критерии, които да определят кой е *hostis* и кой не. В опит да бъде канализирано произволното насилие, обхванало цяла Италия, Сула започва да обявява списъци с проскибирани лица, които всеки може не само безнаказано да убие, но и да получи финансови и други облаги за своите действия (*Plut. Sulla* 31; *App. BC* 1.11.95; *Liv. Per.* 88).

Специално внимание заслужава тезата на Ф. Сантанджело, че в центъра на проскрипциите не стои целенасоченото физическо отстраняване на проскрибираните, т.е. включването в списъците не следва да се разглежда като еквивалент на смъртна присъда¹⁹. Водещ мотив на този акт е политическо и финансово обезсилване на противниците посредством лишаването им от гражданство и от всички лични и имуществени права и привилегии, свързани с него. Според Ф. Сантанджело чрез конфискации и публична продажба на имущества проскрипциите представляват преразпределение на активи, санкционирано от властта. Ограниченията на гражданските права се простират и върху наследниците от първо и второ коляно, което ги лишава както от възможност за политическа изява, така и от евентуално бъдещо оспорване на мерките. Преследването и убийствата Ф. Сантанджело разглежда като страничен ефект на този подход.

¹⁷ WILLIAMSON, Callie. *Op. cit.*, p. 333.

¹⁸ DOWLING, Melissa, B. The Clemency of Sulla. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 2000, 49, no. 3, pp. 303–340. Online. ISSN 00182311. Available from: <https://www.jstor.org/stable/4436584>. [viewed 2024-06-12].

¹⁹ SANTANGELO, Federico. *Op. cit.*, pp. 79–81.

Х. Фалуър предлага друга гледна точка – макар физическото насилие да се е превърнало в обичаен политически инструмент през последните десетилетия, въздействието му е нетрайно. Нито Сципион Назика, нито Луций Опимий, нито Гай Марий, нито Луций Корнелий Цина постигат стабилни политически резултати. Х. Флауър предполага, че това мотивира Сула да прибегне до крайни стратегически решения, които да осигурят политическия му успех²⁰.

Жестокостта, с която Сула се разправя с противниците си, наистина е свирепа. Тя излиза извън рамките дори на кървавата политическа борба и сковава в ужас цялото общество месеци наред, след като Сула влиза в Рим.

В списъците влизат имената на политически противници на Сула и на техни привърженици, които са заемали високи държавни длъжности (бивши квестори, трибуни, консули или проконсули). Сред проскрибираните има сенатори, членове на конническото съсловие, както и италийци. Тези мерки не са насочени към конкретна социална група, а към пълно унищожение на опозицията и премахване на всякакви възможности за реакция срещу управлението на Сула. Макар да не отхвърля тази констатация, Е. Бадиан обръща специално внимание на ефекта, който Сула постига по отношение на конническото съсловие²¹. Част от водещите им фигури са отстранени в хода на проскрипциите, но друга част са въведени в увеличения състав на Сената. По този начин, без съществено да накърнява търговските им интереси и привилегии, Сула лишава конниците от политическото им влияние и те престават да бъдат самостоятелен и водещ фактор в държавното управление, в какъвто са се превърнали след реформите на Гай Гракх²².

Проскрипциите на Сула от края на 82 г. пр. Хр. често се разглеждат като нов метод в разправата с политически противници. Подобни прецеденти от предходните години обаче има – например списъка с *Duodecim hostes publici* от 88 г. пр. Хр., така че този подход не е непознат²³. Разбира се, трябва да се подчертае, че списъкът от 88 г. също е дело на Сула, а не прецедент, установен от друг. В този смисъл не може еднозначно да се твърди, че проскрипциите през 81 г. следват някаква установена традиция или дори прецедент, доколкото историческият пример за подобен подход е дело на самия Сула.

Въпреки горното, трябва да се държи сметка и за факта, че без изрични списъци, методите на Гай Марий и Луций Корнелий Цина са идентични и

²⁰ FLOWER, Harriet, I. *Op. cit.*, p. 96.

²¹ GRUEN, Erich. *Op. cit.*, pp. 253–254.

²² BADIAN, Ernst. *Lucius Sulla...*, pp. 24–25.

²³ Списъкът на Сула от 88 г. пр. Хр. се разглежда като първи случай, в който римски граждани са обявени за обществени врагове; VON UNGERN-STERNBERG, Jurgen. *Op. cit.*, p. 98.

техните политически противници са методично преследвани и отстранявани срещу имуществени облаги. Както отбелязва М. Уилсън²⁴, нововъведението на Сула по отношение на проскрипциите е не толкова до тяхната същност като инструмент за разчистване на сметки, колкото до систематизиране и публичност на целия процес. Като последица – в него е ввлечено цялото население и мярката бързо излиза извън контрол²⁵.

Важен аспект, свързан с проскрипциите, се отнася до момента на тяхното обявяване. В съвременната историография е застъпена тезата, че проскрипциите започват преди Сула да стане диктатор, т.е. докато все още е проконсул. Задължение на проконсула е защита от враговете. Според А. Кевъни Сула поставя началото на проскрипциите по силата на тези проконсулски правомощия. В подкрепа на заключението, че списъците са обявени, докато Сула е проконсул, М. Уилсън дискутира хронологията на събитията по сведенията от Апиан и Плутарх (*App. BC. 1.11.97 – 99, Plut. Sull. 31, 32*)²⁶. Спорно е дали проскрипциите са санкционирани чрез *senatus consultum* в рамките на общото утвърждаване на всички минали действия на проконсула Сула, което предшества приемането на *Lex Valeria*, или това става с последващи законодателни актове, гласувани от комициите²⁷.

Според Ф. Сантанджело проскрипциите са обект на уредба от самостоятелен закон, приет от комициите, след като Сула поема поста *диктатор*. Аргументите на тази интерпретация се откриват в реч на Цицерон в защита на Секст Росций (*Cic. S. Rosc. 125*). Възможно е *Lex Cornelia de proscriptione* или *de proscriptis*²⁸ да урежда само детайлите около провеждането на проскрипциите, конфискациите и публичната продажба на имущество и срока на прилагане²⁹. Това не изключва обявяването им преди това.

Ясен е стремежът на Сула, още преди да предприеме стъпки за реализиране на планираните реформи, да легитимира както действията си в периода 88 – 82 г. пр. Хр., така и мерките, чрез които елиминира политическите

²⁴ WILSON, Mark. B. *Op. cit.*, p. 294.

²⁵ HINARD, François. *Les proscriptions de la Rome républicaine*. Rome, 1985. (*Publications de l'École française de Rome*, 83–1). ISBN: 2-7283-0094-1, с детайлно изследване за проскрипциите на Сула.

²⁶ WILSON, Mark. B. *Op. cit.*, p. 296.

²⁷ VERVAET, Frederik. J. The “Lex Valeria” and Sulla’s empowerment as dictator (82–79 BCE). *Cahiers Du Centre Gustave Glotz*, 2004, 15, , pp. 37–84. Online. Sourced from: <https://www.jstor.org/stable/24359187>. Available from: <https://doi.org/10.3406/ccgg.2004.858>. [viewed 2024-06-09]; KEAVENEY, Arthur. *Op. cit.*, pp. 134–135; SANTANGELO, Federico. *Op. cit.*, p. 83; WILSON, Mark. B. *Op. cit.*, pp. 293–298.

²⁸ SANTANGELO, Federico. *Op. cit.*, p. 83.

²⁹ По отношение на обстоятелството, че проскрипциите са били ограничени със срок – 1 юни 81 г. пр. Хр. няма спор и като цяло този срок е спазен.

си противници. Това е в унисон и с характерния за неговото управление стремеж да следва принципа на нормативната уредба – всички съществени реформи на режима са облечени в законодателни актове, в повечето случаи, гласувани от комициите. Броят им, само за 81 г. пр. Хр., е осемнадесет. Така се търси дългосрочна стабилност, но тази богата законодателна дейност трябва да има здрава и легитимна основа.

Вследствие на успешните военни кампании, и особено на успехите срещу Митридат VI, Сула разполага не само с достатъчно финансови средства, но и със собствена войска от опитни бойци. Италийците, като потенциални привърженици на антисулански настроения, са неутрализирани чрез признаване на гражданските им права. Влиянието на конническото съсловие е редуцирано, а Сенатът е сплашен. Водещите политически противници са отстранени чрез проскрипции, а преразпределението на тяхното имущество създава нова обществена група, която занапред ще има интерес да брани новото статукво. Върху всички тези действия се простира силата на *senatus consultum de actis Corneliae Sullae confirmandis*. Според Ф. Вервет *Lex Valeria* потвърждава решението на Сената (заедно с проскрипциите). Този изследовател изключва проскрипциите от обхвата на *senatus consultum* и смята, че те остават предмет на уредба в отделен закон³⁰. В подкрепа на противоположната теза Е. Валджилио посочва, че сведенията у *App. BC. 1.11.97* са достатъчни за констатация, че проскрипциите са част от действията на Сула, получили одобрение от Сената³¹.

За Сула остава да намери най-подходящия механизъм за реализиране на политическата си програма.

2. ДИКТАТУРАТА НА СУЛА – СЪЩНОСТНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ

За да осъществи предвидените реформи, Сула има нужда от официална позиция, която да предоставя достатъчно правомощия и да гарантира, че ходът на промените няма да бъде възпрепятстван от други държавни органи. В същото време е важно да се демонстрира приемственост и връщане към традиционни републикански институции, така че римското гражданство да не остава с усещане за недопустима еднолична власт. Разгледаният по-горе *senatus consultum ultimum* представлява еднократна и кратковременна мярка, изцяло под контрола на Сената. Както уместно отбелязва Ф. Хърлет, фактът, че Сенатът не санкционира официално проскрипциите, е индикация, че

³⁰ VERVAET, Frederik. J. *Op. cit.*, p. 38, 43.

³¹ VALGIGLIO, Ernesto. *Silla e la crisi repubblicana*. Firenze, 1956, pp. 54–56.

възлагането на правомощия по силата на *senatus consultum ultimum* може въобще да не срещне подкрепа³².

След новината за смъртта на втория действащ консул – Гней Папирий Карбон³³, Сула насочва усилията си към възраждане на извънредната магистратура *dictator*, излязла от употреба през предишните 120 години. Луций Валерий Флак (*princeps senatus*) като *interrex*, вместо да организира избори за консули, внася за гласуване в комициите *Lex Valeria*, който е легалната основа за диктатурата на Сула. Предложеният законопроект е изцяло повлиян от указанията на бъдещия диктатор до Луций Валерий Флак³⁴.

Постановленията на *Lex Valeria* повдигат редица въпроси по отношение на диктаторския пост, който Сула заема. Уредбата има за цел да обоснове легитимността на тази длъжност, съпоставяйки условията, при които тя е учредена, с класическата фигура на диктатора.

Традиционните ѝ характеристики могат най-общо да бъдат обобщени така:

- учредена за определен срок (до шест месеца);
- възложена от един от действащите консули по поръчение на Сената;
- конкретна цел (*causa*): справяне с външна опасност или разрешаване на вътрешнополитически въпрос.

Преглед на основните елементи и на начина, по който те са уредени от *Lex Valeria*, подкрепя констатация, че диктатурата на Сула само външно покрива тези белези.

2.1. НАЗНАЧЕНИЕ

Сула не е назначен от действащ консул. Двамата магистрати за 82 г. пр. Хр. са мъртви. Анализ на сведенията у Апиан от Ф. Вервет показва, че Сула става диктатор по силата на закона, предложен от *interrex*-а Луций Валерий Флак (*App. BC., 1.11.98-99*). Информацията у Цицерон обаче води до констатация, че по силата на *Lex Valeria* на Луций Валерий Флак са възложени правомощия само да номинира Сула за диктатор, а себе си за началник на конницата – *magister equitum* (*Cic. Att. 9.15.2*). В съвременната историография има консенсус, че съобщението на Плутарх в *Plut. Sull 33.1*. за Сула, който сам

³² HURLET, Frederic. *La dictature de Sylla: Monarchie ou magistrature républicaine? Essai d'histoire constitutionnelle*. Brussels etc.: Institut Historique Belge de Rome, 1993, p. 38, note 3. ISBN 978-9-0744-6104-7.

³³ Колегата му Гай Марий-младши се самоубива при обсадата на Пренесте.

³⁴ VERVAET, Frederik. *J. Op. cit.*, p. 39f.

се провъзгласява за диктатор, е фактологична грешка или визира изричните указания от Сула за Луций Валерий Флак, който е най-подходящ за поста³⁵.

Внимание заслужава тезата на Е. Валджилио, че Сула е избран на поста *диктатор* пряко от комициите, под председателството на *interrex*-а.

Подобен подход противоречи на принципа, че диктаторът се посочва от консул, по поръчение на Сената. Все пак такъв прецедент има от 217 г. пр. Хр., когато Квинт Фабий Максим става диктатор след пряк избор в комициите (*Liv. 22.8.*). Друг подобен случай е известен от 210 г. пр. Хр., когато комициите определят Квинт Фулвий Флак за диктатор, а Публий Лициний Крас за *magister equitum*. Тогава самото назначаване на диктатор е изпълнено от един от консулите, в съответствие със стандартната процедура, но примерите се показателни, че избор на диктатор от комициите не е непознат подход.

От различните варианти за детайлна реконструкция на събитията от края на 82 г. пр. Хр., най-достоверна и аргументирана изглежда версията, че *interrex*-ът Луций Валерий Флак номинира Сула за поста *диктатор* по силата на *Lex Valeria*³⁶. Самият Луций Валерий Флак е назначен за *interrex* от Сената поради отсъствието на действащи консули. Той предлага възстановяване на диктаторския пост и подходящия кандидат. *Lex Valeria* урежда подробно безпрецедентни правомощия на реформираната магистратура. Нормативно се осигурява одобрение за миналите действия на Сула (включително на проскрипциите), както и на всички бъдещи мерки на режима. При тази законова уредба, насочена изцяло в подкрепа на дейността на самия Сула, е логично *Lex Valeria* изрично да съдържа номинации както за диктаторския пост, така и за *magister equitum*. Подходът е в унисон с общия стремеж на Сула да реализира политическата си програма посредством законодателни актове, гласувани от комициите. По този начин единодушно приетият от народното събрание *Lex Valeria* изрично легитимира Сула като диктатор, очертава извънредните му правомощия, техния обхват и санкционира неговите минали и бъдещи действия.

2.2. CAUSA И СРОК НА ДИКТАТУРАТА

Както беше отбелязано, обичайно диктаторът се назначава с конкретна *causa*. Традиционно такива поръчения се отнасят към необходимостта за действие при извънредни обстоятелства от външен, вътрешен или религиозен характер. Най-често срещани са *rei gerundae causa* или *comitiorum habendorum causa*, но са известни и други формулировки и комбинации между тях. Целите

³⁵ *Ibidem*, p. 43.

³⁶ STRAUMANN, Benjamin. *Crisis and Constitutionalism. Roman political thought from the fall of the Republic to the age of revolution*. New York, 2016, p. 80. ISBN 978-0-19-995093-5.

пред извънредната магистратура до голяма степен определят срока за заемане на длъжността, ограничен във всички случаи до максималните шест месеца³⁷. В същото време *causa*-та определя и обхвата на диктаторските правомощия. Извън тези правомощия и ограниченията, непосредствено необходими за решаване на възложения проблем, държавният апарат и институции продължават да функционират нормално³⁸.

Тези уточнения са необходими, тъй като в някои аспекти диктатурата на Сула значително се отличава от своя първообраз. На първо място *Lex Valeria* определя като *causa* на диктатурата на Сула *legibus faciendis et rei publicae constituendae*³⁹, т.е. „за създаване на закони и установяване на обществените дела“. Тази формулировка или подобна на нея не е известна преди времето на Сула, а почти четири десетилетия по-късно Гай Юлий Цезар става *dictator perpetuo rei publicae constituendae causa* през 44 г. пр. Хр. и запазва поста до убийството му на Мартенските иди.

Независимо от тези специфики, Ф. Хърлет е на мнение, че *causa*-та, определена от *Lex Valeria*, по същество не е различна от традиционната *rei gerundae causa*, а само я уточнява. А. Кевъни открива прилики с *rei gerundae aut seditionis sedandae causa* (за диктатора Публий Манлий Капитолин от 368 г. пр. Хр.), която съдържа както съдебни, така и военни правомощия⁴⁰.

Формулировката, използвана от *Lex Valeria*, определя широк кръг на възложените на диктатора правомощия. Законът не урежда изрично срок, за който диктаторът е назначен, а обвързва абдикацията от поста с личната му преценка. Означава ли това, че Сула става диктатор до живот?

Всъщност поставената цел залага срочния характер на диктатурата на Сула.

Съвременните изследователи са склонни да разглеждат формулировката на *causa*-та като индикация, че първоначалният замисъл е Сула да абдикира от поста, когато е изпълнена задачата на неговото назначение – преустройство и уредба на Републиката чрез мащабна законодателна програма. Тук е мястото да се спомене разграничението на римските магистратури според техния

³⁷ WILSON, Mark. B. *Op. cit.*, p. 175 изцяло отрича съществуването на шестмесечно ограничение.

³⁸ GIOVANNINI, Adalberto. *Les institutions de la République romaine des origines a la mort d'Auguste*. Basel, 2015, p. 54, note 78; STRAUMANN, Benjamin. *Op. cit.*, p. 73. ISBN 978-3-7965-3469-0.

³⁹ В съвременната литература се среща и във варианта *legibus scribendis et rei publicae constituendae*: HANTOS, Teodora. *Op. cit.*, p. 14, 48, 69; VERVAET, Frederik. J. *Op. cit.*, p. 59, 69, 77; STRAUMANN, Benjamin. *Op. cit.*, p. 70, 75, 81.

⁴⁰ KEAVENEY, Arthur. *Studies in the Dominatio Sullae*. *Klio*, 1983, 65, no. 1–2, pp. 185–208. Available from: <https://doi.org/10.1524/klio.1983.65.12.185>.

мандат, предложено от У. Коли⁴¹. Първата група *ad tempus certum* включва ординарните магистратури с мандат от една година, а към втората *ad tempus incertum* се отнасят такива, на които се възлагат извънредни правомощия в обичайни или извънредни ситуации. На тази основа У. Коли аргументира теза, че при магистратурите *ad tempus certum* мандатът приключва автоматично с изтичане на едногодишния срок, докато при магистратурите *ad tempus incertum* е нужен допълнителен акт – абдикация, което е вменено като задължение на съответното длъжностно лице.

Прецедент се открива и по отношение на максималния шестмесечен срок на мандата на диктатора. Три столетия преди Сула Марк Фурий Камил заема диктаторския пост за пълна календарна година по настояване на Сената (*Liv. 5.49.9, 6.1.4; Plut. Cam. 31.3*).

Според А. Кевъни за Сула е ясно, че формулировката на *causa*-та, с която е назначен, дефинира срочен мандат, без да определя конкретен срок. Все пак периодът на правомощията е определяем. Преценката кога назначението е изпълнено действително е вменена на самия диктатор, но това не създава риск от злоупотреба. А. Кевъни застъпва тази теза, като твърди, че самият Сула не е имал намерение да се задържа на поста, след като сметне, че *causa*-та е изпълнена⁴².

По-убедителна изглежда интерпретацията на въпроса от Ф. Вервет. Като извънредна магистратура, диктатурата предполага наличието на извънредна ситуация или криза. Разрешаването на подобен проблем изисква неопределено време, поради което традиционно диктаторът следва да абдикира от поста веднага след изпълнение на назначението. Действително ограничението в шестмесечен срок има за цел да избегне риск от прекалено съсредоточаване на власт в едно лице за дълъг период от време, но изключения са познати и следователно допустими. Логиката на подобно времево ограничение следва и от разбирането, че ако назначеното за диктатор лице не съумее да се справи с възникналата заплаха в рамките на шестмесечния срок, то би следвало назначението да бъде предоставено на друг. С оглед извънредния характер на диктатурата, Ф. Вервет е на мнение, че тя предполага гъвкавост на правилата, които са само една обща рамка и следва да бъдат съобразени с обстоятелствата на всеки конкретен случай⁴³.

⁴¹ COLI, Ugo. Sui limiti di durata delle magistrature romane. *Studi in onore di Vincenzo Arangio-Ruiz nel XLV anno del suo insegnamento*. Napoli, 1953, pp. 395–418.

⁴² KEAVENEY, Arthur. *Sulla, the last republican*, p. 138.

⁴³ VERVAET, Frederik. J. The Date, Modalities and Legacy of Sulla's Abdication of his Dictatorship: a Study in Sullan Statecraft. *Studia Historica. Historia Antiqua*, 2018, 36, pp. 31–82. Available from: <https://doi.org/10.14201/shha2018363182>.

Специално по отношение на срока на диктатурата, *Lex Valeria* не определя такъв, но формулира *causa*, която имплицитно съдържа в себе си задължението на Сула да абдикира, веднага щом назначението е изпълнено. Предвид тежкото положение в Рим след десетилетия на вътрешни конфликти, този извънреден подход за определяне на срока изглежда оправдан.

2.3. ПРАВОМОЩИЯ

Освен че утвърждава минали и бъдещи действия на Луций Корнелий Сула и санкционира проскрипциите, *Lex Valeria* възлага на новоизбрания диктатор широк кръг от правомощия, които му предоставят пълен контрол над Римската република. По силата на закона диктаторът има право да основава градове и колонии, самостоятелно да взема решения по отношение на външната политика, обявяването на война и сключването на мир. В сферата на публичните финанси той получава контрол върху хазната, както и правомощия да се разпорежда с имущества, конфискувани при проскрипциите, включително да освобождава роби. Не на последно място му е предоставено право да се разпорежда с живота и смъртта на всеки римски гражданин, което е в съществено противоречие с принципа на *provocatio* в римската държавна доктрина.

Ф. Вервет отделя специално внимание на въпроса за ликторите, на които Сула има право като диктатор. Те са 24, брой, приеман от повечето съвременни автори за обичаен. Ф. Вервет обаче поддържа теза, че *Lex Valeria* оправомощава Сула да влиза в *pomerium*-а на Рим с въоръжени ликтори, което символизира неговия статут на *dictator sine provocatio*⁴⁴, нещо невиджано от времето на децемвирите (*Cic. Rep. 2.54*).

Най-същественото е, че *Lex Valeria* придава на всички разпореждания на Сула силата на закон, т.е. диктаторът получава неограничена законодателна власт. Това *de facto* означава, че Сула може да налага закони без санкцията на която и да било друга институция и най-вече тази на основния законодателен орган – народните събрания. Няма обаче данни за законодателен акт, който да не е подложен на гласуване в комициите по времето на диктатурата на Сула⁴⁵. За да осигури стабилност на реформите, Сула работи в близко сътрудничество както със Сената, така и с народните събрания и по принцип се стреми да не изнемва пряко техните функции, а по-скоро да надзирава процеса. Правомощията, съгласно *Lex Valeria*, и придадения нормативен статут на разпорежданията на Сула са само една алтернатива на законодателния процес,

⁴⁴ VERVAET, Frederik. J. The “Lex Valeria”..., pp. 51–56; STRAUMANN, Benjamin. *Op. cit.*, p. 71, 77, 82.

⁴⁵ STRAUMANN, Benjamin. *Op. cit.*, p. 80f.

която така и не се прилага на практика, освен ако не е необходима като крайна мярка. В случай че даден законопроект не бъде одобрен от комициите, по силата на *Lex Valeria*, той може да бъде наложен от самия диктатор. Правилно обаче Ф. Вервет счита, че Сула няма интерес от прилагането на подобна агресивна мярка и предпочита да търси по-стабилна санкция на законопроектите в традиционните законодателни правомощия на комициите, макар да не е длъжен да го прави⁴⁶. Трябва обаче да се държи сметка и за факта, че проявените в началото на управлението на Сула жестокост и репресии едва ли могат да мотивират комициите активно да се противопоставят на законодателната инициатива на диктатора дори да не са съгласни с нея.

По подобен начин, въпреки че по силата на *Lex Valeria* Сула разполага с правомощие да назначава магистрати и промагистрати, по отношение на избора на консули, поне формално, се провеждат избори, а провинциалните назначения са съгласувани със Сената. Показателен в този смисъл е случаят с кандидатурата на Квинт Лукреций Офела през 81 г. пр. Хр. Сула не допуска Офела да се кандидатира за консул под претекст, че не отговаря на нововъведените законови изисквания за строг ред, последователност и възрастови ограничения при заемането на държавни длъжности. Според някои автори самият Офела, макар да е бил наясно, че няма право да се кандидатира, е разчитал, че ограниченията няма да бъдат приложени по отношение на него, тъй като негова била основната заслуга за превземането на град Пренесте⁴⁷. След като Офела се появява на форума с тълпа от привърженици, по нареждане на Сула е безмилостно убит.

Случаят с Офела демонстрира няколко неща. От една страна е очевидно, че избори за държавни длъжности са се провеждали и всеки е имал възможност да се кандидатира. От друга, ясно прозира възможността всеки избор да бъде контролиран от Сула, който, по силата на *Lex Valeria*, има право върху „живота и смъртта“ на всеки римски гражданин. Следователно всяка възможност за свободен избор съществува само формално, а реално е подчинена на желанията и вижданията на Сула, които биват налагани с насилие.

Не бива обаче да се пренебрегват и някои подробности. Офела е марианец и едва в края на кампанията се присъединява към лагера на Сула. С кандидатирането си за консул той отказва да съблюдава приетия наскоро *lex Cornelia*, който урежда изискванията и ограниченията за заемане държавните

⁴⁶ SEAGER, Robin. Sulla. In: *The Cambridge Ancient History*. John CROOK; Andrew LINTOTT; Elizabeth RAWSON (eds.). Cambridge, 1994, p. 199. Available from: <https://doi.org/10.1017/CHOL9781139054379.007>.

⁴⁷ WILSON, Mark. B. *Op. cit.*, p. 298.

магистратури. Въпреки че разправата с Офела е жестока, остава въпросът дали подобен подход не е имал за цел да пресече подобни прецеденти.

Следователно, макар действително *Lex Valeria* да предоставя на Сула пълен контрол върху държавния апарат, основните законодателни и изпълнителни институции в Рим продължават да функционират и изпълняват ключовите си правомощия. До каква степен тези институции са независими от Сула, остава сложен и спорен въпрос. Изхождайки от общия подход в управлението на Сула и стремежа към пълен контрол над държавните дела, е много вероятно традиционните институции на държавния апарат да продължават да функционират само формално и под страх от физическа разправа и репресии послушно да изпълняват наредените от Сула задачи и политики. Независимо от това, непосредствената цел на такава управленска практика е стабилност на въведените от Сула реформи и може да се каже, че този подход постига целта си, доколкото по-голямата част от законодателната дейност и структурни реформи на Сула остават в сила дори след началото на империята.

Другият въпрос, който заслужава специално внимание, е дали и на какво основание Сула притежава *potestas censoria*. Той е важен от гледна точка на преустройството на Сената, което Сула предприема като съществена част от политическата си програма.

В историографията източникът на това правомощие е спорен. А. Кевъни приема категорично, че *Lex Valeria* възлага на Сула да упражнява правомощията на цензор и съответно да проведе *lectio senatus*⁴⁸. Макар Ф. Вервет да приема тезата на А. Кевъни, в неговото изследване изрично се подчертава, че не разполагаме с безспорни данни за такава констатация. От друга страна, Ф. Хърлет е на мнение, че не е необходимо изрично възлагане на *potestas censoria* по силата на *Lex Valeria*, тъй като правомощието влиза в прерогативите на диктатора и Сула провежда *lectio senatus* въз основа на факта, че заема поста, а не на основание разпоредбите на *Lex Valeria*⁴⁹.

По принцип провеждането на *lectio senatus* от диктатор не е прецедент, но е познат само още един подобен пример. След битката при Кана през 216 г. пр. Хр., по възлагане от Сената, консултът Гай Теренций Варон назначава Марк Фабий Бутео за диктатор с единствена задача – да проведе *lectio senatus*. Формулировката на назначението гласи: *senatus legendi causa* и не се среща на други места. Този случай илюстрира няколко интересни специфики: Марк Фабий Бутео е назначен, макар към момента да има друг действащ диктатор –

⁴⁸ KEAVENEY, Arthur. *Sulla, the last republican*, p. 145.

⁴⁹ HURLET, Frederic. *Op. cit.*, p. 105f; VERVAET, Frederik. J. The “Lex Valeria”..., p. 47.

Марк Юний Пера, който се намира извън Рим; Сенатът изрично посочва кой да бъде назначен от консула, както и че диктаторът трябва да упражни възложените *potestas censoria* без да назначава *magister equitum*. Следователно може да се предположи, че в извънредни ситуации е допустимо диктатор да провежда *lectio senatus*. Остава въпросът дали това правомощие влиза в общото възлагане или следва да бъде изрично. Марк Юний Пера действа с общото назначение *rei gerundae causa*. Единствено неговото отсъствие от Рим налага назначението на Марк Фабий Бутео, и то само за изпълнение на належащия *lectio senatus*. Това би следвало да означава, че ако Марк Юний Пера се намирал в Рим, той би могъл в рамките на възложената *rei gerundae causa* да упражни и *potestas censoria* като проведе ценза⁵⁰.

Трябва обаче да съобразим и сведение на Тит Ливий, според което, след назначението си, самият Марк Фабий Бутео изнася реч, в която осъжда като недопустимо назначаването на двама диктатори едновременно, упражняване на диктаторска власт без *magister equitum*, както и възлагане на *potestas censoria* на едно лице (*Liv. 23.22-23*).

Изводът е, че *potestas censoria* не са включени „по подразбиране“ в правомощията на диктатора, колкото и широко определени да са те, и това е така поради две причини:

- противоречие с общия принцип за колегиалност на всички магистратури, от които диктатурата е само изключение, наложено от извънредна нужда. Тази нужда е водеща при определяне на обхвата на правомощията на диктатора;
- ако се приеме за правдоподобна интерпретацията на А. Джованини, че правомощията на диктатора произтичат по делегация от тези на назначаващия го консул, то не е възможно консултът да делегира *potestas censoria*, каквито не притежава⁵¹.

Реформата и преустройството на Сената заемат централно място в политическата програма и стратегия на Сула, което предполага, че провеждането на ценз и попълването на Сената следва да се случи по определения от Сула начин. Логично е, при неясния и широк обхват на *legibus faciendis et rei publicae constituendae causa*, най-съществените правомощия да бъдат изрично уредени в закона и гласувани от комициите. Независимо от липсата на изрични антични сведения, тезата на А. Кевъни, че *Lex Valeria* възлага на Сула да упражнява правомощията на цензор, изглежда най-издържана.

⁵⁰ VERVAET, Frederik. J. The “Lex Valeria”..., pp. 47–71f.

⁵¹ GIOVANNINI, Adalberto. *Op. cit.*, pp. 53–54.

В публикации по темата често се срещат съпоставки на разгледаните елементи от диктатурата на Сула с фигурата на децемвирите от средата на V в. пр. Хр. Паралели с този колективен законодателен орган на Ранната република се правят в няколко насоки.

Първата от тях се отнася за начина на назначаване. Според А. Кевъни Сула целенасочено избира да бъде назначен на диктаторския пост чрез гласуване в комициите, а не от консул, каквато е традицията. Причината е търсена аналогия между законодателните правомощия на децемвирите и предстоящата дейност на Сула като диктатор, насочена към създаването на закони и уреждане на Републиката. Съзнателно се търси сходство и във формулировката на *causa*-та, където *dictator legibus faciendis et rei publicae constituendae* кореспондира с *decemviri legibus scribundis*. Тезата на А. Кевъни не се споделя от Ф. Вервет, който не открива прилики в процедурите по избор на Сула и децемвирите⁵². Очертаните съответствия не могат да обосноват извода, че Сула всъщност се е домогвал да получи правомощия на децемвир, каквото схващане е изложено от Х. Белен⁵³.

Прилика може да се търси и в обстоятелството, че и диктаторът, и децемвирите упражняват правомощията си *sine provocatione*, засвидетелствано от факта, че и в двата случая длъжностните лица са придружавани от въоръжени ликтори навсякъде, дори в *pomerium*-а (*Liv. 3.36.4*).

Между законодателните правомощия, възложени на диктатора по силата на *Lex Valeria*, и присъщите на децемвирите, също има аналог. Законите на дванадесетте таблици са гласувани в комициите, а не са пряка законодателна дейност на децемвирите⁵⁴. На тази основа У. Кюнсел и Р. Уитман заключват, че децемвирите нямат самостоятелни законодателни правомощия, а само законодателна инициатива, която има нужда от санкцията на народните събрания. Ф. Вервет категорично отхвърля тази теория, както и аргументите, изведени от *Liv. 3.34. u Liv.3.37*. Въз основа на сведението в *Cic. Rep. 2.61*, Ф. Вервет поддържа тезата, че децемвирите, без съмнение, са разполагали с пълни законодателни правомощия. В същото време обаче не отрича, че подобно на Сула, децемвирите са подлагали законите на гласуване от комициите. Следователно прилики се намират не само в самостоятелните законодателни правомощия на децемвирите и диктатурата на Сула, но и в

⁵² VERVAET, Frederik. J. The “Lex Valeria”..., p. 40, note 14.

⁵³ BELLEN, Heinz. Sullas Brief an den Interrex L. Valerius Flaccus: Zur Genese der sullanischen Diktatur. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 1975, 24, no. 4, pp. 555–569. Online. ISSN 00182311. Available from: <https://www.jstor.org/stable/4435468>. [viewed 2024-06-09]. *Contra* KEAVENEY, Arthur. *Sulla, the last republican*.

⁵⁴ KUNKEL, Wolfgang, WITTMANN, Roland. *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik*. München, 1995, p. 704. ISBN 978-3-4063-3827-4.

мотивите важните законодателни актове и реформи да бъдат санкционирани от народните събрания в търсене на *consensus universorum*.

Мандатът на децемвирите също не е обвързан със срок, въпреки че по своята същност този колегиален орган представлява извънредна държавна институция. Тази аналогия е отбелязана в изследването на Б. Страуман, който счита, че диктатурата на Сула има повече общо с колегиалния орган на децемвирите, отколкото с традиционната магистратура *dictator*⁵⁵.

Подобна аналогия е интересна от гледна точка на конкретните правомощия и някои други общи елементи, като колегиалността не е един от тях. На практика функциите на един колегиален орган са придадени на еднолична длъжност.

3. ДИКТАТУРАТА НА СУЛА – ВЪНШЕН ОБЛИК

Сула идва на власт след два похода срещу Рим и кръвопролитна гражданска война, в която загиват хиляди римски граждани. Политическите противници са проскрибирани и отстранени след вълна от неконтролируемо насилие, а неговите правомощия, макар и нормативно уредени, са облечени в едноличната и безсрочна магистратура на диктатор. Мащабът на проведените от Сула кланета остава спорен в изворите и историографията, като броят на загиналите варира от няколко стотин до няколко хиляди души, предимно римски граждани. Не бива да се пренебрегва фактът, че жертвите на режима на Сула не се ограничават с проскрибираните лица. Безмилостна е разправата с оцелелите след битката при Колинската порта и обсадата на град Пренесте. Едно от най-близките до времето на Сула сведение съобщава за 4700 убити само в хода на проскрипциите, и още 5000 души – при падането на Пренесте (*Val. Max. 9.2.1.*).

Тъй като правомощията на Сула, макар и нормативно уредени, са облечени в едноличната и безсрочна магистратура на диктатор, изглежда напълно възможно като резултат да бъде установена някаква форма на монархическо управление.

За Сула не е достатъчно да легитимира властта си само въз основа на прокараните през комициите закони. За тази цел той провежда широка пропагандна програма. Някои от нейните компоненти са разгледани накратко.

3.1. ОБЩЕСТВЕНИ СЪБИТИЯ

Още преди да встъпи в диктаторските си правомощия, Сула полага усилия да затвърди своя образ на галеник на съдбата и боговете. В представите

⁵⁵ STRAUMANN, Benjamin. *Op. cit.*, p. 70, 75f.

на древните римляни благоразположението на съдбата и боговете е оценка за постъпки и лична добродетел. По време на войната с Митридат VI Сула приема прозвището *Επαφρόδιτος* – „възлюбен от Афродита“⁵⁶. Според А. Кевъни след битката при Колинската порта и в рамките на процедурата по одобряване на миналите действия на Сула, Сенатът официално признава това прозвище, но в латинизираната си версия то приема формата *Felix*. На форума е издигната статуя с надпис *Κορυηλίου Σύλλα ἡγεμόνος Εὐτυχοῦς* (*App. BC 1.11.97*)⁵⁷, а след своя триумф Сула заявява, че желае занапред да бъде известен с това име (*Plut. Sull. 34*).

В тази връзка Г. Суми предлага интересен анализ и посочва, че *felix* може да носи конотацията на плодородие и изобилие⁵⁸. Според тази интерпретация, с приемането на името *Felix*, Сула се представя официално като любимец на Афродита (Венера), подчертава своята добродетел и загатва изобилието и просперитета, които управлението му ще донесе на Рим⁵⁹.

Мотивът за изобилието е подчертан в триумфа, който Сула отбелязва в началото на 81 г. пр. Хр., в последвалите пищни празненства и принасянето на 1/10 част от плячката на Херакъл.

В двудневен триумф Сула празнува победите над Понтийското царство и в гражданската война в Италия, без да се прави ясно разграничение между двете кампании⁶⁰. Според Г. Суми това е възможност за Сула да представи победата си в гражданската война като победа над врагове на Рим и така да изгради образ на спасител, а не на завоевател. Сцената, представена в *Plut. Sull. 34*, на изтъкнати и влиятелни римляни, които се връщат от изгнание и вървейки окичени с венци, наричат Сула *σωτήρ καί πατήρ* (спасител и баща), кореспондира с тази концепция. На друго мнение е А. Кевъни, който твърди, че двете победи са ясно разграничени в рамките на триумфа и се отбелязват в различни дни⁶¹.

⁵⁶ SANTANGELO, Federico. *Op. cit.*, pp. 199–213 с подробно изследване по този въпрос.

⁵⁷ KEAVENEY, Arthur. *Sulla, the last republican*, p. 135, note 25 за интерпретация и дискусия на *ἡγεμόνος*.

⁵⁸ SUMI, Geoffery. S. Spectacles and Sulla's Public Image. *Historia: Zeitschrift für alte Geschichte*, 2002, 51, no. 4, pp. 414–432. Online. ISSN 00182311. Available from: <https://www.jstor.org/stable/4436667>. [viewed 2024-05-20].

⁵⁹ LUCE, T. J. Political Propaganda on Roman Republican Coins: Circa 92–82 B. C. *American Journal of Archaeology*, 1968, 72, no. 1, pp. 25–39. Available from: <https://doi.org/10.2307/501820>.

⁶⁰ Тази продължителност е необичайна. Известни са два прецедента от времето на Македонските войни – първият от 194 г. пр. Хр., вторият – от 167 г. пр. Хр. След времето на Сула подобни триумфи отбелязват Гней Помпей, Гай Юлий Цезар и Октавиан.

⁶¹ KEAVENEY, Arthur. 1983. *Studies in the Dominatio Sullae*, pp. 187–188 с подробен анализ на триумфа на Сула.

Празненствата през 80 г. пр. Хр. и атлетическите състезания в Рим, ознаменуващи победите на Сула, засенчват 175ите Олимпийските игри (*App. BC 1.11.99*). Ф. Сантанджело съзира в този акт опит Рим да бъде представен като център на гръко-римския свят⁶².

За да подчертае своя образ на законодател и реформатор, Сула разширява *pomerium*-а. Вероятно е търсена аналогия с царския период на Рим и Сервий Тулий, макар да не е ясно на кое от възможните основания Сула предприема това разширение⁶³. Според Г. Суми промяната на границите обхваща част от Есквилинския хълм, където е постигната победата при първия поход на Сула към Рим през 88 г. пр. Хр.

От всичко изложено Г. Суми изгражда теза, че стремежът на Сула е да утвърди имидж на своето управление върху три опорни точки – просперитет, спасение и обществено съгласие или *felicitas, salus, concordia*. Трите елемента са в основата на по-късната концепция за *Pax*, но Г. Суми е скептичен дали Сула я включва целенасочено в политическата си стратегия. Очевиден е опитът управлението на Сула да бъде отърсено от отрицателния си образ и да бъде представено като път към постигане на определен идеал. Централно място в концепцията имат идеите за мир и благоденствие, но това не дава основание да се търси в политическата програма на Сула някаква ясна концепция за *Pax Sullana*.

3.2. МОНЕТОСЕЧЕНЕ

Специално внимание заслужава значението, което Сула отрежда на монетосеченето в изграждането на облика на своето управление. За тази цел предлагам кратък анализ на два монетни типа, емитирани по времето на Сула: *RRC 359/2* (фиг. 1.1. и 1.2.) и *RRC 367/1* (фиг. 2.1. и 2.2.).

А. Алфьолди приема, че около 70 г. пр. Хр. „характерните символи на заемания от емитирацията жречески пост започват да се налагат върху реверса на монетите“⁶⁴, т.е. според него едва десетилетие след управлението на Сула иконографията вече директно препраща към политическия статут на емитирацията, което характеризира монетосеченото като т.нар. *Personal type*.

⁶² SANTANGELO, Federico. *Op. cit.*, pp. 217–218.

⁶³ Г. Суми подчертава, че в прерогативите на цензорите попада маркирането на държавната земя, като разширенията на *pomerium*-а, проведени по време на Принципата, са осъществени именно от цензори. Коментарът представлява интерес, защото, макар да не заема официално поста *цензор*, както видяхме по-горе, Сула изпълнява някои от функциите на тази магистратура.

⁶⁴ ALFÖLDI, Andreas. *The main aspects of political propaganda on the coinage of the roman republic*. Oxford: 1956, p. 75. Преводът от английски е мой.

Аргументи срещу тази теза излага Б. Фрайер, който вижда в жезъла от иконографията на тип RRC 359 първата проява на т.нар. *Personal type*⁶⁵.

Съгласно класификацията, предложена от А. Алфьолди, при т.нар. *Personal type* монети посланията се отнасят до съвременна личност, нейните постижения, амбиции, цели и легитимност. Това не означава, че в този тип попадат монети с иконография изобразяваща конкретен човек. Става дума за иконография и образи, които несъмнено реферират или идентифицират тази личност посредством качества, събития, постижения, атрибути или други символи⁶⁶. Б. Фрайер обаче поддържа тезата, че на реверса на RRC 367 е изобразен самият Сула и това според автора е първото изображение на конкретна личност върху римска монета приживе⁶⁷.

А. Кевъни предлага друга интерпретация и приема, че RRC 359 следва да се датира в 84 – 83 г. пр. Хр. Тъй като Сула заема жречески пост едва след битката при Колинската порта, иконографията на жезъла се разглежда като символ с пропагандна цел в хода на втория поход на Сула към Рим, т.е. цели да представи похода на Сула като легитимен и надлежно санкциониран от боговете⁶⁸.

От елементите на легендата интерес представлява IMPER ITERVM или ITERV. В случая легендата на тип RRC 359 говори за Сула като „два пъти император“, а тази на тип RRC 367 – само „император“⁶⁹, т.е. само веднъж. Сула пръв поставя тази титла като част от легендата на монети и пръв се афишира като император „два пъти“⁷⁰.

⁶⁵ FRIER, Bruce, W. Augural symbolism in Sulla's invasion of 83. *Museum Notes (American Numismatic Society)*, 1967, no. 13, pp. 111–118. Online. Available from: <https://www.jstor.org/stable/43574016>. [viewed 2024-05-17].

⁶⁶ Персоналният тип послание е разгледан у MARTIN, Thomas. R. Sulla imperator iterum, the Samnites, and Roman Republican coin propaganda, *Schweizerische Numismatische Rundschau* vol. 68, 1989, pp. 19–45, 21, Available from: <https://doi.org/10.5169/SEALS-175178>, като „скъсване с традицията и симптом на фундаменталната причина за краха на Републиката: издигането на една личност, която поставя установяването на собствената си власт и собственото си развитие и амбиции над интересите на Рим“. Преводът от английски е мой.

⁶⁷ FRIER, Bruce, W. Sulla's Propaganda: The Collapse of the Cinnan Republic. *The American Journal of Philology*, 1971, 92, no. 4, p. 599. Available from: <https://doi.org/10.2307/292665>.

⁶⁸ KEAVENEY, Arthur. Sulla Augur. *American Journal of Ancient History*. Ernst BADIAN (ed.). USA, 2017, pp. 150–171. Available from: <https://doi.org/10.31826/9781463237486-004>.

⁶⁹ Става дума за титлата *император*, с която войниците удостояват военачалника си след голяма победа. Тази титла не носи със себе си никаква служба, а по-скоро има почетна функция, и евентуално дава възможност за честването на триумф.

⁷⁰ CRAWFORD, Michael. H.; WISEMAN, Timothy P. The coinage of the age of Sulla. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, 1964, 4, pp. 141–158. Online. Available from: <https://www.jstor.org/stable/42662591>. [viewed 2024-05-31]. и MARTIN, Thomas. R. *Op. cit.*, pp. 19–45 с дискусия по темата за хронологията и датировката на двете императорски акламации на Сула.

М. Крауфорд счита, че тип RRC 359 е емитиран, за да ознаменува надмощието в гражданската война, и то след 82 г. пр. Хр. Двама трофея отбелязват победите на Сула при Херонея и Колинската порта, което отново подчертава, че при Колинската порта Сула се е борел срещу външен враг. Жезълът на реверса идентифицира Сула като жрец, длъжност, която вероятно е заел след 82 г. пр. Хр. От друга страна, жезълът и другият ритуален символ – каната за възлияния, легитимират действията на Сула и неговата победа в гражданската война. Иконографията на Венера на аверса се разглежда от М. Крауфорд като опозиция на Аполон (почитан от Гай Марий).

Фиг. 1. RRC 359/2; денарий (Ag), 3.68 г; 84–83 г. пр. Хр⁷¹.

- 1.1. **Аверс:** L · SULLA; глава на Венера надясно, с диадема. Вдясно от нея – Купидон в цял ръст държи палмова клонка.
- 1.2. **Реверс:** IMPER ITERVM или ITERV; в средата жезъл и кана (ритуални редмети), от двете страни – военни доспехи, оформени като трофей.

Фиг. 2. RRC 367/1; денарий (Ag), 3.55 г, 19 мм.; 82 г. пр. Хр⁷².

- 2.1. **Аверс:** L · SULLA; глава на Рома с шлем, надясно.
- 2.2. **Реверс:** L · SVLLA · IMPE; мъж в квадрига, с лява ръка държи юзди, в дясна ръка държи кадуцей (жезъл), отгоре лети Виктория с крила, поставя венец.

⁷¹ Canonical URI: <https://numismatics.org/collection/1908.89.21> [last downloaded 26.01.2024] American Numismatic Society; Public Domain Mark (images); No Copyright - United States; URI: <https://numismatics.org/crro/id/rrc-359.2> [last accessed 26.01.2024].

⁷² <https://muenzkatalog.hhu-hosting.de/object?lang=en&id=ID6319&view=vs> [last downloaded 26.01.2024]; Лиценз: Public Domain Mark 1.0. Düsseldorf, Heinrich-Heine-Universität (HHU), ID6319. Photographs by Sebastian Lindermann; URI: <https://numismatics.org/crro/id/rrc-367.1> [last accessed 26.01.2024]

От този кратък преглед може все пак да се направи извод, че монетосеченето заема централно място в стратегията на Сула за легитимация и установяване на неговата власт. То залага нови стандарти, като:

- внася иновации в символизма на монетите, като чрез познати образи и иконография предава нови послания и създава нови иконографски модели;
- създава прецедент и извежда монетите като основно средство за легитимация на властта;
- поставя личността (но не просто като образ) в центъра на монетната иконография и налага на монетосеченето нова роля в предаването на послания както сред елитните кръгове в държавата, така и сред обикновеното население;
- утвърждава монетосеченето в римски контекст като инструмент на властта и универсална медия.

4. ДИКТАТУРАТА НА СУЛА – НОВИ И ТРАДИЦИОННИ ЕЛЕМЕНТИ

Политическата стратегия на Сула е насочена към установяване на власт по начин, който да позволи преустройство на държавния ред чрез прокарване на реформи и осигуряване на тяхната стабилност. Това предполага наличие на ресурс и легитимност.

За да постигне тези задачи, Сула използва познати механизми и институции по качествено нов начин.

Успешната кампания срещу Митридат VI осигурява необходимия финансов ресурс, който позволява поддръжка на армията за целия период на гражданската война с марианците. Като резултат, при преминаването през Италия войската се въздържа от изстъпления и в общи линии демонстрира добро отношение към населението на полуострова.

Като осъзнава потенциала на клиентската армия, Сула успява по възможно най-добрия начин да се възползва от собствения си авторитет на пълководец, изграден преди и по време на Митридатовата война, и по този начин да създаде вярна и боеспособна лична войска, която е гръбнакът на военния му ресурс.

Сула неутрализира политическата подкрепа за противниците си. Той изоставя твърдата си политика по отношение на италийските племена и признава гражданските им права. Това ги лишава от интерес от пряко участие в конфликта. Чрез проскрипциите са премахнати водещите кръгове на марианците, а конническото съсловие е разединено. Част от конниците са

въведени в Сената, а освободените десет хиляди роби на проскрибираните лица осигуряват чувствително влияние в комициите.

Въпросът за легитимността има няколко нива: легитимност на установяването на власт, легитимност на диктаторския пост и легитимност на реформите.

По отношение на първото ниво Сула получава одобрението на Сената за всички минали действия, а изборът му за диктатор е санкциониран от комициите. Широката пропаганда и обществени събития имат за цел да утвърдят образа на самия Сула като радетел за просперитет и мир.

Въпреки широките законодателни правомощия, които Сула си осигурява, по-голямата част от законодателната дейност формално преминава през комициите. Това гарантира външната законосъобразност на предложените реформи и стабилността на новия държавен ред.

Безспорно най-голям интерес представлява постът на Сула като диктатор и правомощията, които му възлага *Lex Valeria*. На пръв поглед диктатурата на Сула не се отличава съществено от традиционната магистратура. Приликите А. Кевъни намира в извънредния характер на поста, избора на *magister equitum*, броя на ликторите и обстоятелството, че другите магистратури продължават да функционират. В същото време същият автор подчертава, че разлики има по отношение процедурата по избор, срока и обхвата на правомощията⁷³. Всъщност разликите засягат най-съществените елементи.

Действително сходствата са налице, но те са във външния облик на поста. За *magister equitum* е избран същият Луций Валерий Флак, който внася за гласуване в комициите *Lex Valeria*. Той изчезва от политическата сцена и не е активен в хода на управлението на Сула. Факт е, че консули се избират по обичайния ред, но тези за 81 г. пр. Хр. „функционират“ под прекия надзор на диктатора, а самият Сула е консул през 80 г. пр. Хр. (вероятно докато все още е и диктатор). Следователно приликите със стария пост са по-скоро повърхностни. От друга страна, основавайки се на законодателната власт, която Сула получава по силата на *Lex Valeria*, Б. Страуман вижда по-голямо сходство на диктатурата на Сула с правомощията на децемвирите.

Тази прилика не се отрича от А. Кевъни, който отчита подобие и в изборните процедури. С някои уговорки, тезата на А. Кевъни, че Сула взема като образец традиционната магистратура на диктатора и я моделира според нуждите и особеностите на времето, е издържана. Диктаторският пост запазва външния си облик, но съдържанието му е допълнено с по-широки правомощия

⁷³ KEAVENEY, Arthur. Studies in the Dominatio Sullae, p. 192f; KEAVENEY, Arthur. *Sulla, the last republican*, p. 136f.

и гъвкавост по отношение на срока на упражняване. Вземайки предвид извънредните обстоятелства, които налагат назначението, това е напълно допустимо и както видяхме по-горе, са известни редица прецеденти.

В същото време модификациите не са сами по себе си непознати, а намират своя първообраз в други стари институции. Новото е опитът на Сула да съчетае в една длъжност правомощия, които най-пълно да обслужват изпълнение на политическата му програма. Върху скелета на традиционната диктатура Сула създава една нова фигура, която по своето съдържание е различна, но остава вярна на основополагащите принципи за извънредност и срочност. Тази формула дава достатъчна свобода на действие, без да се отклонява забележимо и нерегламентирано от обичая.

5. СЛИЗАНЕ ОТ ВЛАСТ ИЛИ ПРОБЛЕМЪТ ЗА АБДИКАЦИЯТА НА СУЛА

Макар да не се поставя често на задълбочен анализ, в историографията край на второто консулство на Сула (80 г. пр. Хр.) се разглежда като окончателното му оттегляне от властта. До голяма степен това се дължи на сведения у Апиан и Плутарх (*App. BC, 1.11.103 u Plut. Sull. 34.3-5*). В изследване със заглавие *Studies in the Dominatio Sullae* А. Кевъни разглежда този въпрос и предлага друг прочит⁷⁴.

Според него Сула не се оттегля изцяло от процесите в Рим. Като всеки, извървял пътя на *cursus honorum*, въз основа на натрупания авторитет, той остава ангажиран в известна степен с някои важни политически решения. Примери за такива са намесата му в изборите за консули за 79 г. пр. Хр. и разправата с някой си Граний – магистрат в една от колониите, заподозрян в присвояването на държавни средства. Тезата на А. Кевъни е добре аргументирана, но въпросът дали Сула се оттегля окончателно или не, остава на заден план, защото към 79 г. пр. Хр. политическата му програма е в голямата си част реализирана.

Спорен и съществен остава проблемът кога Сула се отказва от своите диктаторски правомощия⁷⁵. В историографията са застъпени три основни становища за неговата абдикация като диктатор:

- през м. юни 81 г. пр. Хр. – преди провеждане на избори за консули за 80 г. пр. Хр.;

⁷⁴ KEAVENEY, Arthur. *Studies in the Dominatio Sullae*, pp. 191–198.

⁷⁵ VERVAET, Frederik. J. *The Date, Modalities and Legacy...*, pp. 38–73 с актуален преглед на проблема.

- в края на 81 г. пр. Хр. – непосредствено преди да заеме длъжността консул, заедно с колегата си Квинт Цецилий Метел Пий;
- в края на 80 г. пр. Хр. – след края на втори консулски мандат.

Първата и най-ранна дата е застъпена от Ф. Хинард. Според неговата интерпретация Сула абдикира от диктаторския пост преди изборите за консул за 80 г. пр. Хр., т.е. към средата на 81 г. пр. Хр. Ф. Хинард аргументира тезата си с желание на Сула да се представи като защитник на републиканския ред и установените принципи на държавна власт. Тъй като самият Сула се кандидатира за консул на изборите през юни 81 г. пр. Хр., Ф. Хинард приема, че той не би го направил докато все още е диктатор, още повече че от самото си назначение бил имал желание да спазва традиционния максимален шестмесечен срок за заемане на диктаторския пост⁷⁶. Тезата на Ф. Хинард не се споделя от Ф. Вервет, който излага подробни аргументи в цитираното изследване и подчертава, че такава ранна дата за абдикацията на Сула не намира стабилна опора в нито едно историческо свидетелство. В допълнение, почти цялата законодателна дейност на Сула се развива именно през 81 г. пр. Хр. Дори само тази част от нея, за която знаем със сигурност, е значителна и е малко вероятно да се реализира само в рамките на първите шест месеца на 81 г. пр. Хр. Много по-вероятно е да обхваща цялата година, а самият Сула да заема диктаторския пост за целия този период. Все пак тезата, че Сула абдикира много преди края на 81 г. пр. Хр., се споделя и от други изследователи въз основа на различни аргументи⁷⁷.

Втората дата се поддържа от Е. Бадиян и Ф. Хърлет, които считат, че Сула се отказва от диктаторската власт непосредствено преди да встъпи в консулска длъжност за 80 г. пр. Хр., т.е. най-късно в последния ден на 81 г. пр. Хр.⁷⁸ В подкрепа на тази теза е обстоятелството, че Сула отсъства във *Fasti Capitolini* като диктатор за 80 г. пр. Хр., а е включен само като консул. Становището на Е. Бадиян е критикувано поради няколко причини. На първо място е информация в сведение на Апиан (*App. BC, 1.11.103*), че Сула встъпва като консул за втори път, въпреки че е все още диктатор. От друга страна, както е известно, при абдикацията си Сула заявява, че е готов да даде отчет за действията си като диктатор и дълго време се разхожда из форума като

⁷⁶ HINARD, François. Dion Cassius et l'abdication de Sylla. *Revue des Études Anciennes*. 1999, 101, pp. 427–432. ISSN 0035-2004.

⁷⁷ WOSNIK, Bernhard. *Untersuchungen zur Geschichte Sullas*. S. 1.: Julius-Maximilians-Universität zu Würzburg, 1963, pp. 106–123; THEIN, Alexander. *Sulla's public image and the politics of civic renewal*. Doctoral dissertation, University of Pennsylvania, 2002, pp. 355–360; KEAVENEY, Arthur. Sulla Augur. *American Journal of Ancient History*. Ernst BADIAN (ed.). USA, 2017, pp. 150–171.

⁷⁸ BADIAN, Ernst. *Lucius Sulla...*, pp. 26–28; HURLET, Frederic. *Op. cit.*, pp. 67–69.

обикновен гражданин (*App. BC, 1.11.104*). Според Ф. Вервет подобно изявление е лишено от смисъл, ако още на следващия ден Сула заема консулски пост, който му гарантира имунитет и неприкосновеност. Тезата се споделя и от А. Кевъни, макар и в различен контекст. Не на последно място, Сула отсъства като диктатор от *Fasti Capitolini* за 80 г. пр. Хр., тъй като на отбелязване подлежат самите назначения, а не тяхната продължителност. Според М. Уилсън това означава, че след като Сула е включен в списъка като диктатор за 82 г. пр. Хр., вписването му за последващи години не е допустимо, освен ако не е направено на ново основание⁷⁹.

Като най-вероятна Ф. Вервет разглежда третата дата – абдикация от диктаторския пост в края втория консулски мандат, т.е. в последния ден на 80 г. пр. Хр. Подобна теза не поставя разгледаните по-горе проблеми. Освен това тя е допълнена от теорията на Ф. Вервет за постепенната абдикация на Сула. Тази теория се споделя и от М. Уилсън. Двамата автори твърдят, че Сула се разделя с диктаторската си власт на етапи. През 81 г. пр. Хр. той заема диктаторския пост и изцяло контролира властта, включително и дейността на консулите за тази година – Марк Тулий Декула и Гней Корнелий Долабела. Още в средата на 81 г. пр. Хр., с провеждането на консулските избори за 80 г. пр. Хр., е даден ясен знак, че обичайният ред в Републиката ще бъде възстановен. През 80 г. пр. Хр. Сула съвместява поста на диктатор и консул, но според Ф. Вервет се легитимира преди всичко като консул и в това си качество упражнява власт. С отказа си да бъде номиниран за консул за следващата, 79 г. пр. Хр. Сула дава нова индикация за връщането на държавата към обичайния ѝ начин на съществуване, но разбира се, по правилата на установения след 82 г. пр. Хр. републикански ред. След края на консулския си мандат и заключителната си реч Сула официално абдикира от поста *диктатор* и напуска Рим, макар да остава ангажиран с държавните дела до степен, съответстваща на обичайната практика.

Становището на Ф. Вервет е добре аргументирано и изглежда правдоподобно. Освен че заобикаля някои спорни моменти, подобен подход от страна на Сула кореспондира с очертаната му стратегия и със стремежа му да придаде на управлението си законосъобразен облик, а на реализираните реформи – стабилност. Вярвайки, че е изпълнил назначението си да уреди Републиката, в края на втория му консулски мандат за Сула не остава друго, освен да абдикира като диктатор. Придържайки се привидно към традиционната процедура, последният му съществен политически акт

⁷⁹ WILSON, Mark. В. *Op. cit.*, p. 300.

символизира края на една извънредна, но формално легитимна власт, съблюдаваща основополагащите принципи на републиканския ред.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Обстоятелството, че Сула приспособява някои традиционни елементи и институции на Римската република към своя модел, не може да обоснове извода, че в неговата политическа програма е залегнала реставрацията. Проблемите, които трябва да се разрешат, са ясни: потушаване на социалните конфликти, централизация на властта и изграждане на механизми, които защитават установения държавен ред. Безспорно Сенатът и съсредоточаването в неговите ръце на всички съществени държавно-властнически правомощия имат ключова роля в модела на Сула.

Революционното в реформите на Сула следва да се търси не в самото преустройство на държавните институции и на съдебната система, а в обстоятелството, че като основа на своята република Сула поставя закона. Това е реакция срещу пълната децентрализация на властта, която постепенно се налага в Рим след времето на братята Гракхи. В известна степен това се дължи на начина, по който функционират държавните институции в Рим. Техните правомощия, функции и юрисдикция не са ясно и недвусмислено установени, а се уреждат от обичая и практиката. В кризисна ситуация това позволява те да бъдат лесно узурпирани, а конкретни правомощия да бъдат изземвани с оглед оказване на политически натиск или постигане на конкретни цели.

Иновативен подход се регистрира не само в опита за замяна на *mos maiorum* с *lex*⁸⁰, а и в начина, по който е наложен новият държавен ред. Осъзната е необходимостта държавният ред да стъпи на нова плоскост. Върху тази основа властта се упражнява от централизиран колективен орган – Сената, в чийто състав влизат различни социални групи. Стабилността на системата се гарантира от механизми за контрол и стройна нормативна уредба. Не е пресилено да се твърди, че Сула успява да изпълни каузата, заложена в неговата титулатура на диктатор. Той приспособява традиционни елементи към актуалните социални и политически явления и залага новата рамка, в която може да се търси спасение за Републиката. Независимо че този държавен ред не оцелява, някои от неговите елементи, а именно ясната институционална структура и правила, наложени от законодателната дейност на Сула, остават да действат и след неговото време.

Възстановената длъжност на диктатора е такава само по външни белези. Сула я моделира така, че да обслужва реализацията и законността на

⁸⁰ FLOWER, Harriet, I. *Op. cit.*, p. 129f.

наложените реформи. Приложен е богат апарат от традиционни и нови похвати, чрез които е изграден легитимен публичен образ на управлението. Само по този начин новият модел на управление може да претендира за стабилност.

Дефектите на системата на Сула се проявяват най-вече в невъзможността на разширения Сенат да се обедини и консолидира. В същото време най-същественото, в което Сула не успява, е да предотврати имитации на модела, създаден от него, за налагане на политическо влияние. Може да се твърди, че под една или друга форма моделът на Сула за завземане на властта или отделни негови елементи вдъхновяват следващите поколения държавници на Рим, в това число Гай Юлий Цезар.

Възродената диктатура се превръща в най-противоречивият, но и най-иновативният елемент от цялото управление на Сула. Парадоксално е, че не новият републикански ред, а моделът, по който е наложен, оцелява и се превръща в образец за налагане на еднолична власт. В опита си да спаси Републиката, Сула създава инструментите, които в ръцете на следващите поколения постепенно подриват нейните основи и я унищожават.

* * *

БЛАГОДАРНОСТ

Изказвам дълбока признателност към гл. ас. д-р Юлий Емилов [ORCID: [0000-0002-5595-4632](https://orcid.org/0000-0002-5595-4632)]. В целия процес на работа той беше опора, напътстваше ме и ме вдъхновяваше. Безпрекословната му подкрепа ми помогна да осъзная, че работата по този материал е пътуване и за мен беше чест и удоволствие да го споделя с него. Бих искал да благодаря и на проф. д. н. Диляна Ботева-Боянова [ORCID: [0000-0003-2724-5457](https://orcid.org/0000-0003-2724-5457)], която ме насърчи да публикувам този текст. Именно с нея обсъдих вариантите за темата на тази статия и нейния обхват. Тя беше винаги на разположение за съдействие, подкрепа и обсъждане. Нейните съвети и указания бяха безценни. Благодарности изказвам и на доц. д-р Юлия Цветкова [ORCID: [0000-0002-0211-885X](https://orcid.org/0000-0002-0211-885X)], която запали интереса ми към Античния свят. Истински признателен съм на гл. ас. д-р Лили Грозданова [ORCID: [0000-0002-3942-9854](https://orcid.org/0000-0002-3942-9854)], която откри пред мен света на античната нумизматика. Благодаря и на гл. ас. д-р Николай Шаранков [ORCID: [0000-0003-3085-2813](https://orcid.org/0000-0003-3085-2813)] от катедра „Класическа филология“ при Факултета по класически и нови филологии на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Той беше винаги готов да ми съдейства с насоки и идеи, които улесниха задачата ми.

* * *

ЦИТИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ | REFERENCES

- ALFÖLDI, Andreas. *The main aspects of political propaganda on the coinage of the roman republic*. Oxford: University Press Oxford, 1956.
- BADIAN, Ernst. *Lucius Sulla; the deadly reformer*. Sydney: Sydney University Press, 1970. ISBN 0424060906.
- BADIAN, Ernst. Waiting for Sulla. *The Journal of Roman Studies*, 1962, 52, pp. 47–61. Available from: <https://doi.org/10.2307/297876>.
- BELLEN, Heinz. Sullas Brief an den Interrex L. Valerius Flaccus: Zur Genese der sullanischen Diktatur. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 1975, 24, no. 4, pp. 555–569. Online. ISSN 00182311. Available from: <https://www.jstor.org/stable/4435468>. [viewed 2024-06-09].
- COLI, Ugo. Sui limiti di durata delle magistrature romane. In: *Studi in onore di Vincenzo Arangio-Ruiz nel XLV anno del suo insegnamento*. Napoli: Casa Editrice Dott. Eugenio Jovene, 1953.
- CRAWFORD, Michael. H.; WISEMAN, Timothy P. The coinage of the age of Sulla. *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society*, 1964, 4, pp. 141–158. Online. Available from: <https://www.jstor.org/stable/42662591>. [viewed 2024-05-31].
- DOWLING, Melissa, B. The Clemency of Sulla. *Historia: Zeitschrift Für Alte Geschichte*, 2000, 49, no.3, pp. 303–340. Online. ISSN 00182311. Available from: <https://www.jstor.org/stable/4436584>. [viewed 2024-06-12].
- FLOWER, Harriet, I. *Roman Republics*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press. 2010. Online. ISBN 978-0-6911-4043-8. Available from: <https://www.jstor.org/stable/j.ctt7t3pn>. [viewed 2024-06-03].
- FRIER, Bruce, W. Augural symbolism in Sulla's invasion of 83. *Museum Notes (American Numismatic Society)*, 1967, no. 13, pp. 111–118. Online. Available from: <https://www.jstor.org/stable/43574016>. [viewed 2024-05-17].
- FRIER, Bruce, W. Sulla's Propaganda: The Collapse of the Cinnan Republic. *The American Journal of Philology*, 1971, 92, no. 4, pp. 585–604. Available from: <https://doi.org/10.2307/292665>.
- GIOVANNINI, Adalberto. *Les institutions de la République romaine des origines a la mort d'Auguste*. Basel: Schwabe, 2015. ISBN 978-3-7965-3469-0.
- GRUEN, Erich. *Roman Politics and the Criminal Courts, 149–78 B.C.* Cambridge, MA etc.: Harvard University Press, 1968. Available from: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674284210>.

- HANTOS, Teodora. *Res publica constituta. Die Verfassung des Dictators Sulla*. Stuttgart: F. Steiner Verlag Wiesbaden, 1988. ISBN 978-3-5150-4617-6.
- HINARD, François. Dion Cassius et l'abdication de Sylla. *Revue des Études Anciennes*. 1999, 101, pp. 427–432. ISSN 0035-2004.
- HINARD, François. *Les proscriptions de la Rome républicaine*. Rome: École Française de Rome, 1985. (*Publications de l'École française de Rome*, 83-1). ISBN 2-7283-0094-1.
- HURLET, Frederic *La dictature de Sylla: Monarchie ou magistrature républicaine? Essai d'histoire constitutionnelle*. Brussels etc.: Institut Historique Belge de Rome, 1993. ISBN 978-9-0744-6104-7.
- KEAVENEY, Arthur. Studies in the Dominatio Sullae. *Klio*, 1983, 65, no. 1–2, pp. 185–208. Available from: <https://doi.org/10.1524/klio.1983.65.12.185>.
- KEAVENEY, Arthur. Sulla Augur. *American Journal of Ancient History*. Ernst BADIEN (ed.). Piscataway, NJ, USA: Gorgias Press, 2017, pp. 150–171. Available from: <https://doi.org/10.31826/9781463237486-004>.
- KEAVENEY, Arthur. *Sulla, the last republican*. London: Routledge, 2005. Available from: <https://doi.org/10.4324/9780203022511>.
- KUNKEL, Wolfgang, WITTMANN, Roland. *Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik*. München: Beck, 1995. ISBN 978-3-4063-3827-4.
- LUCE, T. J. Political Propaganda on Roman Republican Coins: Circa 92–82 B. C. *American Journal of Archaeology*, 1968, 72, no. 1, pp. 25–39. Available from: <https://doi.org/10.2307/501820>.
- MARTIN, Thomas. R. Sulla imperator iterum, the Samnites, and Roman Republican coin propaganda. *Schweizerische Numismatische Rundschau*, 1989, 68, pp. 19–45. Available from: <https://doi.org/10.5169/SEALS-175178>.
- NOBLE, Fiona. Sulla and the Gods: Religion, politics and propaganda in the Autobiography of Lucius Cornelius Sulla. Newcastle: Newcastle University, 2014. *Thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. School of History, Classics and Archaeology. Newcastle University*. Online. Available from: <https://theses.ncl.ac.uk/jspui/handle/10443/2545>. [viewed 2024-05-20].
- OMAN, Charles. *Seven Roman Statesmen of the Later Republic. The Gracchi, Sulla, Crassus, Cato, Pompey, Caesar ... With portraits and illustrations*. London: Edward Arnold, 1902.
- SANTANGELO, Federico. *Sulla, the Elites and the Empire*. Leiden: Brill, 2007. Available from: <https://doi.org/10.1163/ej.9789004163867.i-300>.
- SEAGER, Robin. Sulla. In: *The Cambridge Ancient History*. John CROOK; Andrew LINTOTT; Elizabeth RAWSON (eds.). Cambridge: Cambridge University Press,

- 1994, pp. 165–207. Available from: <https://doi.org/10.1017/CHOL9781139054379.007>.
- STADTER, Philip. Plutarch’s Omission of Sulla’s Legislative Reforms. In: *Ploutarchos*, n.s., vol. 16, 2019, pp. 69–76. Available from: https://doi.org/10.14195/0258-655X_16_6.
- STEEL, Catherine. Rethinking Sulla: The case of the roman Senate. *The Classical Quarterly*, 2014, 64, no. 2, , pp. 657–668. Online. Sourced from: <https://www.jstor.org/stable/43905604>. Available from: <https://doi.org/10.1017/S0009838814000421>. [viewed 2024-06-03].
- STRAUMANN, Benjamin. *Crisis and Constitutionalism. Roman political thought from the fall of the Republic to the age of revolution*. New York: Oxford University Press, 2016. ISBN 978-0-19-995093-5.
- SUMI, Geoffery. S. Spectacles and Sulla’s Public Image. *Historia: Zeitschrift für alte Geschichte*, 2002, 51, no. 4, pp. 414–432. Online. ISSN 00182311. Available from: <https://www.jstor.org/stable/4436667>. [viewed 2024-05-20].
- THEIN, Alexander. *Sulla’s public image and the politics of civic renewal*. Doctoral dissertation, University of Pennsylvania, 2002.
- VALGIGLIO, Ernesto. *Silla e la crisi repubblicana*. Firenze: La Nuova Italia Editrice, 1956.
- VERVAET, Frederik. J. The “Lex Valeria” and Sulla’s empowerment as dictator (82–79 BCE). *Cahiers Du Centre Gustave Glotz*, 2004, 15, pp. 37–84. Online. Sourced from: <https://www.jstor.org/stable/24359187>. Available from: <https://doi.org/10.3406/ccgg.2004.858>. [viewed 2024-06-09].
- VERVAET, Frederik. J. The Date, Modalities and Legacy of Sulla’s Abdication of his Dictatorship: a Study in Sullan Statecraft. *Studia Historica. Historia Antigua*, 2018, 36, pp. 31–82. Available from: <https://doi.org/10.14201/shha2018363182>.
- VON UNGERN-STERNBERG, Jurgen. The Crisis of the Republic. In: *The Cambridge Companion to the Roman Republic*. Harriet FLOWER (ed.), pp. 89–110. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. Available from: <https://doi.org/10.1017/CCOL0521807948.005>.
- WILLIAMSON, Callie. *The Laws of the Roman People*. S. l.: University of Michigan Press, 2010. ISBN 978-0-472-02542-8.
- WILSON, Mark. B. *Dictator: The evolution of the Roman dictatorship*. Ann Arbor, Michigan: University of Michigan Press, 2021. ISBN 978-0-4721-2920-1.
- WOSNIK, Bernhard. *Untersuchungen zur Geschichte Sullas*. S. l.: Julius-Maximilians-Universität zu Würzburg, 1963.

SULLA'S DICTATORSHIP – METHODS OF OBTAINING POWER AND ENFORCING REFORM

ALEXANDER MOSKOV

 Faculty of History, Sofia University "St. Kliment Ohridski", Bulgaria.

 15 "Tsar Osvoboditel" Blvd. Sofia 1504, Bulgaria.

 <https://orcid.org/0009-0006-3985-8890>

 amoskov@uni-sofia.bg

 <https://doi.org/10.60053/GSU.IF.1.107.165-201>

 Received 2024-06-21; reviewed 2024-06-27; accepted 2024-08-10; published online 2024-11-14

 The author(s), 2024. Published by St. Kliment Ohridski University Press on behalf of the Faculty of History of Sofia University "St. Kliment Ohridski". This publication is released to the public under the terms of the [Creative Commons Attribution License](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/) (CC BY 4.0, <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted reuse, redistribution, and reproduction, provided the original article is properly cited.

Abstract. The reforms and extensive legislative activity of Lucius Cornelius Sulla at the end of the 80s BC were aimed at establishing a new republican order by changing the balance of power and restoring the leading role of the aristocracy and the Senate. In order to understand Sulla's political strategy, it is necessary to illustrate the mechanisms that Sulla used not only to impose his power but also to legitimize it, focusing on its essential characteristics and public image. The analysis of these mechanisms provides arguments in favour of the concept that Sulla used traditional means in a new way in order to establish his power and ensure its stability. This turned out to be an absolute necessity in order to carry out, develop and complete the reorganization of the state that had already been foreseen at the time of his first consulate in 88 BC. Whether consciously or not, Sulla's model spawned a series of precedents that left a lasting mark on generations of Roman statesmen and provided templates for how state structures and offices could be directed to serve specific

political ends. Sulla's Republic did not continue its violent origins and genesis, but sought a stable legal basis to ensure its continued existence. Sulla himself clearly understood the need to unambiguously legitimize his rise to power, and hence all reforms and innovations in statecraft.

Keywords: dictator, legislation, reforms, Sulla, proscriptions, Lex Valeria.